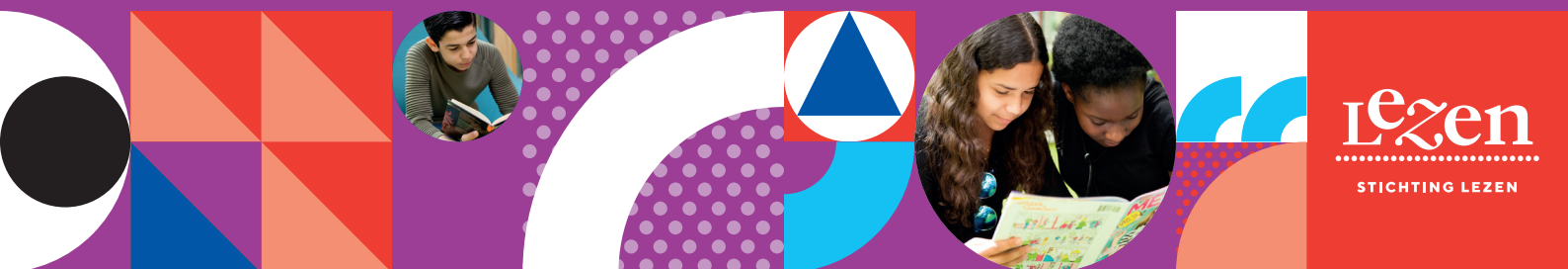

ONDERZOEKSPUBLICATIE

De leescultuur van jongeren

Lezen
STICHTING LEZEN

Qrius

De leescultuur van jongeren

Colofon

Stichting Lezen
Nieuwe Prinsengracht 89
1018 VR Amsterdam
020 – 623 05 66
www.lezen.nl
info@lezen.nl

Auteur

Paul Sikkema (Qrius)

Vormgeving cover

Lijn 1 Haarlem, Ramona Dales

Citeren als: Qrius (2021). *De leescultuur van jongeren*. Amsterdam: Stichting Lezen.

© 2021, Stichting Lezen

Inhoud

Voorwoord.....	1
Samenvatting: de belangrijkste conclusies	2
1 Inleiding	5
1.1 Aanpak onderzoek.....	5
1.2 Leeswijzer	8
2 Lezen in het algemeen.....	10
2.1 Associaties bij lezen.....	10
2.2 Uitspraken over lezen.....	11
2.3 Hoe zien jongeren zichzelf als lezer?	13
2.4 Leesgedrag.....	14
3 Het lezen van boeken	17
3.1 Drempels om te lezen	17
3.2 Stimulans om te lezen	18
3.3 Series, games en boeken	19
3.4 Papier of digitaal; lezen of luisteren?	20
3.5 Genres	21
3.6 Aanbod passende boeken	24
3.7 Favoriete boeken.....	26
3.8 Overige vragen	28
4 De sociale context	30
4.1 Vrienden	30
4.2 Klasgenoten	31
4.3 De rol van ouders	33
5 Sociale media, rolmodellen, events	34
5.1 Sociale media.....	34
5.2 Boeken van bekende personen	35
5.3 Bijeenkomsten of festivals	36
6 Verhalen.....	38
7 Aanbevelingen	41

Voorwoord

‘Boeken lezen is niet uit de tijd. Het hoort er wel bij; vooral voor ouderen en voor meisjes,’ stelt de vijftienjarige Jacco in dit onderzoek. Hij is onderdeel van ‘Generatie Z’, ofwel de ‘internetgeneratie’. Jacco en zijn leeftijdsgenoten zijn opgegroeid met computers, tablets en smartphones als vanzelfsprekende bronnen van vermaak. Het lezen van boeken daarentegen, is voor velen van hen een opgave geworden. Lezen kost ‘mentale inspanning’, ‘het duurt te lang’, en er gebeurt vaak vrijwel ‘niets’ in boeken, aldus de jongeren in dit onderzoek. Andere verhalende media, zoals series, zijn ‘leuker en gemakkelijker’, ‘actueler’, en daarbij ‘zie je de actie ten minste’.

Jongeren lezen steeds minder graag en steeds minder goed, zo weten we ook uit eerder onderzoek. Zowel de leesmotivatie als de leesvaardigheid van Nederlandse 15-jarigen is de afgelopen jaren gedaald. Van alle leeftijdsgroepen lezen jongeren het minst in de vrije tijd: gemiddeld nog maar zo’n 14 minuten per dag. Er moet dus dringend wat gebeuren om jongeren weer (meer) aan het lezen te krijgen, maar wat?

Om zowel drempels als stimulansen die jongeren ervaren om te lezen nog beter in kaart te brengen, heeft onderzoeksbureau Qrius in opdracht van Stichting Lezen een enquête uitgezet onder meer dan 500 jongeren tussen de 12 en 20 jaar. Deze jongeren waren afkomstig uit zowel het voortgezet onderwijs als het mbo. Met 15 jongeren werden daarnaast verdiepende groepsdiscussies gehouden, waarbij zowel ongemotiveerde lezers als gemotiveerde lezers werden betrokken. Wat weerhoudt deze jongeren ervan om een boek op te pakken, en onder welke omstandigheden lezen ze juist wel graag? Speciale aandacht ging daarbij uit naar de (online) sociale contexten waarin jongeren zich bevinden, en de mate waarin boeken in deze contexten een rol spelen of zouden kunnen spelen.

Om alvast een tipje van de sluier op te lichten: driekwart van de ondervraagde jongeren zou wel een boek van of over een bekend persoon willen lezen (bijvoorbeeld een topsporter, influencer of muzikant), en ook ongemotiveerde lezers hebben een favoriet boek (vaak een spannend of aangrijpend boek, of een boek uit een serie). Dit soort inzichten kunnen helpen om ook aarzelende jongeren tot lezen te verleiden. Aan het einde van dit rapport vindt u een overzicht met aanbevelingen, zowel van Qrius als van de jongeren zelf, om literatuur en verhalen voor hen toegankelijker en aantrekkelijker te maken.

Wij hopen dat dit rapport u nieuwe inzichten en inspiratie biedt. Net als Jacco zijn we ervan overtuigd dat lezen van deze tijd is en er nog altijd bij hoort. Echter, niet alleen voor ouderen en meisjes, maar voor zijn hele generatie.

Gerlien van Dalen

Directeur-bestuurder Stichting Lezen

Samenvatting: de belangrijkste conclusies

In juni 2020 heeft Qrius¹ in opdracht van Stichting Lezen een kwantitatief onderzoek uitgevoerd onder 525 jongeren van 12 t/m 20 jaar (middelbare scholieren en mbo-studenten). In november en december hebben we, als vervolg hierop, verdiepende gesprekken gevoerd met nog eens 15 jongeren; zowel jongeren met een hoge als met een lage leesmotivatie.

Het doel van het onderzoek was om inzicht te krijgen in de 'leescultuur' van jongeren in deze leeftijdsgroep. Dit om onder meer een actueel beeld te krijgen van de stand van zaken op het gebied van lezen onder jongeren en om aanknopingspunten te vinden voor leesbevordering bij deze doelgroep. Het accent lag op het lezen in de vrije tijd.

Uit het onderzoek blijkt onder meer het volgende.

1. Vrijwel alle jongeren vinden lezen belangrijk (90%). Slechts een klein groepje vindt lezen 'overbodig'.

Jongeren geven aan lezen belangrijk te vinden, omdat lezen noodzakelijk is voor het leren van de Nederlandse taal. Volgens hen is een goede taalbeheersing een voorwaarde om in het leven vooruit te komen, zowel op school als op werk. Of zoals een respondent het zegt: 'Lezen bepaalt je niveau.'

2. De meeste jongeren hebben een positieve of neutrale associatie met 'lezen'. Er zijn ook negatieve associaties, maar die zijn ver in de minderheid.

Woorden die veel naar boven komen, zijn onder meer 'rust', 'ontspanning', 'leuk', 'spannend' en 'leren'.

3. Ruim een derde van de jongeren (34%) leest iedere week in een leesboek ('fictie'); daarnaast leest 34% wekelijks in een informatieboek ('non-fictie'). Echter, tegenwoordig lezen jongeren veel meer op sociale media (96% doet dat ten minste een dag in de week), op internet (87%) en als ze een serie of film kijken (in de vorm van ondertitels; 90%). Boeken zijn onder jongeren wel populairder dan bijvoorbeeld kranten of tijdschriften.
4. 44% van de jongeren vindt het niet leuk om boeken te lezen; 15% heeft er zelfs een hekel aan. Onder jongens zijn die percentages respectievelijk 54% en 19%. Jongeren vinden het niet leuk

¹ Qrius (van het Engelse 'curious') is een onderzoeksbureau dat gespecialiseerd is in kinderen en jongeren van pakweg 0 t/m 29 jaar. Ook doen ze onderzoek onder volwassenen die een belangrijke rol spelen in het leven van kinderen en jongeren, zoals ouders en leraren.

Qrius volgt (onder andere) het mediagebruik en het communicatiegedrag van jongeren op de voet en heeft in de afgelopen jaren ook veel onderzoek naar lezen gedaan. Onder meer in opdracht van Stichting Lezen, de Koninklijke Bibliotheek, diverse uitgevers en diverse bibliotheken. Qrius is lid van de branchevereniging van onderzoeksbureaus (MOA) en volgt ook de richtlijnen van die vereniging.

om boeken te lezen, omdat:

- het te veel inspanning en concentratie vergt;
- in boeken te weinig gebeurt;
- er veel andere dingen zijn die leuker zijn om te doen.

5. Hier staat tegenover dat 38% van de jongeren zich als 'echte lezer' ziet (of het gevoel heeft dat hij of zij er tegenaan zit). Dat percentage ligt nog wat hoger onder meisjes (43%). Wat hen stimuleert om boeken te lezen, is:

- een pakkend verhaal;
- dat lezen rust en ontspanning geeft (ontsnappen aan een drukke wereld);
- dat er bepaalde momenten zijn waarop het fijn is om te lezen, bijvoorbeeld tijdens de grote vakantie.

6. Uit het onderzoek blijkt duidelijk hoe groot de concurrentie voor het lezen van boeken is vanuit de hoek van sociale media, games en series (die een enorme opkomst doormaken). Deze media hebben een grote aantrekkingskracht op jongeren met een lage leesmotivatie, maar ook op jongeren met een hoge leesmotivatie. Hierdoor komt die laatste groep ook vaak niet aan het lezen van boeken toe, terwijl deze jongeren dat wel zouden willen.

De series zetten een bepaalde standaard voor het vertellen van verhalen (fictie en non-fictie), waardoor boeken in een aantal opzichten ouderwets lijken. Jongeren zeggen onder meer dat ze verhalen via series beter beleven dan via een boek en dat de onderwerpen van series en andere programma's actueler zijn dan die in boeken en meer geschikt zijn voor jongeren.

Ook vinden ze dat ze een verhaal via een serie sneller tot zich nemen en dat het kijken naar series minder energie kost, omdat ze zich minder hoeven te concentreren en er minder een beroep wordt gedaan op hun verbeelding (een actief proces).

7. Uit het onderzoek blijkt ook dat jongeren, en zeker ook jongeren met een hoge leesmotivatie, het moeilijk vinden om geschikte boeken te vinden:

- Ze hebben eigenlijk geen idee welke boeken voor hen beschikbaar zijn en welke bij hun interesses passen. Ze hebben dus geen zicht op het actuele aanbod.
- Dat komt onder andere omdat boeken niet zichtbaar zijn in de media die ze gebruiken, bijvoorbeeld op sociale media zoals Instagram en op YouTube.

Er wordt niet voor geadverteerd (of in ieder geval niet zichtbaar en opvallend), ze worden niet aanbevolen en niet gerecenseerd. De digitale activiteiten die er wel op het vlak van boeken zijn, lijken jongeren niet effectief te bereiken. Slechts 8% van de jongeren volgt schrijvers van boeken en/of dichters op sociale media en 6% volgt accounts over boeken en gedichten.

Social influencers en andere bekende Nederlanders bereiken jongeren wel met boeken; waarover bij punt 8 meer.

- Er wordt niet of nauwelijks over boeken gesproken met vrienden. Het lezen van boeken is ook onder vrienden en in vriendengroepen relatief onzichtbaar. Dit in tegenstelling tot sociale media en series, die onder vrienden en in vriendengroepen volop in de belangstelling staan.

Daarnaast komen jongeren over het algemeen niet in boekwinkels of in bibliotheken; plekken waar ze inspiratie op kunnen doen. Op school zijn ze meestal gebonden aan een lijst en maken ze vaak gebruik van systemen waarmee ze niet gemakkelijk kunnen vinden wat ze zoeken, omdat ze bijvoorbeeld op auteur moeten zoeken of op genre en te weinig informatie krijgen om te beoordelen of een boek interessant is of niet.

Deze situatie stimuleert het lezen van boeken in ieder geval niet en maakt het waarschijnlijk ook moeilijker om de overstap te maken van kinderboeken (sterk ondersteund door school en door ouders) naar boeken voor jongeren en volwassenen.

8. Het spreekt veel jongeren (75%) wel aan als ze een boek zouden kunnen lezen van of over een bekende Nederlander, zoals een (voormalige) topsporter, een bekende YouTuber of Instagrammer of een acteur, filmster of muzikant.

23% van de jongeren heeft al één of meer van dit soort boeken gelezen. Interessant is dat het dan niet alleen om jongeren met een hoge leesmotivatie gaat, maar ook om jongeren met een lage leesmotivatie. Veel van deze boeken zijn, vanwege het onderwerp en het laagdrempelige karakter, juist geschikt voor die laatste groep jongeren.

De boeken liften in dit geval mee met de bekendheid van de auteurs of hoofdpersonen en worden zo ook zichtbaar voor jongeren.

9. Enkele andere belangrijke uitkomsten zijn:

- Jongeren geven overwegend de voorkeur aan het lezen van boeken op papier en zijn niet erg enthousiast over e-books en luisterboeken
- Het genre 'spannende boeken' spreekt jongeren het meest aan (46%), gevolgd door 'waargebeurde verhalen' (36%).
- Meer dan de helft van de jongeren leest weleens boeken uit een serie of reeks (53%).
- 43% heeft een favoriet boek (en is daar heel enthousiast over).
- De Boekenweek voor Jongeren is het meest bekende evenement op het gebied van boeken voor jongeren. 57% van de jongeren heeft ervan gehoord en 18% heeft er aan meegedaan.
- 16% van de jongeren schrijft zelf verhalen, songteksten en gedichten en nog eens 40% doet dat ook, maar dan alleen voor school.

1 Inleiding

Jongeren vormen voor de Stichting Lezen en haar 'stakeholders' (bibliotheken, de overheid, uitgevers) een belangrijke doelgroep. (Internationaal) onderzoek wijst uit dat de ontleding onder jongeren toeneemt en de leesmotivatie en leesprestaties dalen. Uit het onderzoek Jongeren 2019 (Qrius, 2019) bleek bijvoorbeeld dat:

- 50% van de middelbare scholieren het niet leuk vindt om boeken te lezen. In de bovenbouw is dat percentage nog hoger;
- bijna 65% het niet leuk vindt om boeken voor school te lezen.

Veel jongeren houden zich in hun vrije tijd liever bezig met andere activiteiten dan het lezen van boeken; bijvoorbeeld met hun sociale media en met het kijken naar YouTube en Netflix.

Het lijkt erop dat de concurrentie voor lezen alleen maar toeneemt. Echter, dit soort media bieden mogelijk ook juist kansen om jongeren te stimuleren om te lezen.

Daarom heeft Stichting Lezen aan Onderzoeksbureau Qrius gevraagd om uitgebreid onderzoek te doen naar de leescultuur van jongeren in de leeftijd van 12 t/m 20 jaar, en dan met name van middelbare scholieren en mbo-studenten.

In het onderzoek hebben we onder meer aandacht besteed aan de volgende onderwerpen:

- Welke teksten lezen jongeren in hun vrije tijd?
- Wat vinden ze van lezen?
- Hoe kijken hun vrienden en klasgenoten tegen lezen aan?
- Lezen ze weleens boeken waar ook een film, serie of game van bestaat?
- Vinden ze het leuk om boeken te lezen van 'social influencers', topsporters of andere bekende personen?
- Volgen ze schrijvers en/of dichters op sociale media?
- Schrijven ze zelf weleens verhalen, songteksten of gedichten?
- Hebben ze zelf ideeën over hoe het lezen onder jongeren kan worden bevorderd?

1.1 Aanpak onderzoek

Het doel van het onderzoek was als volgt:

Inzicht krijgen in de 'leescultuur' van jongeren van 12 t/m 20 jaar, en dan met name van middelbare scholieren en mbo-studenten.

Dit doel werd onder meer nagestreefd om een actueel beeld te krijgen van de stand van zaken op het gebied van lezen onder jongeren, en om aanknopingspunten te vinden voor leesbevordering bij deze doelgroep. Het accent lag op het lezen in de vrije tijd.

Het onderzoek bestond uit twee delen:

1. Een kwantitatief onderzoek onder een zo representatief mogelijke steekproef van 525 jongeren van 12 t/m 20 jaar.

In het onderzoek hebben we alleen middelbare scholieren en mbo-studenten meegenomen. Studenten van het hbo en wo hebben we uitgesloten, alsmede kinderen die qua leeftijd wel in de steekproef hoorden maar die op het moment van het onderzoek nog op de basisschool zaten.

2. Een verdiepend kwalitatief onderzoek onder 15 jongeren uit dezelfde doelgroep; zowel jongeren met een hoge als met een lage leesmotivatie.

Het kwantitatieve onderzoek

De jongeren die we ondervraagd hebben, zijn afkomstig uit een onderzoekspanel van een van onze partners. Ze hebben de uitnodiging om deel te nemen per mail ontvangen en konden de vragenlijst via internet invullen. Dat kon op verschillende apparaten; de software paste de vragenlijst daar automatisch op aan.

De vragenlijst hebben we in nauwe samenwerking met Stichting Lezen opgesteld. Het is een omvangrijke vragenlijst geworden met ruim 60 vragen, waaraan veel tijd en aandacht is besteed. De jongeren hebben overigens niet alle vragen in hoeven vullen, omdat er specifieke vragen in zaten voor specifieke doelgroepen.

Onderdeel van het ontwikkelproces was dat we de vragenlijst besproken hebben met 3 jongeren uit de doelgroep. Zij hebben een conceptversie van de vragenlijst ingevuld, zodat we konden zien of ze de vragen begrepen, of we inderdaad de informatie verzamelden waar we naar op zoek waren en of de vragenlijst voldoende afwisselend was en niet te lang. Deze jongeren hebben aanvullend suggesties gedaan voor de vragenlijst.

Voor de steekproef hebben we vooraf een ontwerp ('blauwdruk') gemaakt, gebaseerd op gegevens van het CBS. Aan de hand daarvan hebben we gezorgd voor een zo goed mogelijke spreiding over de variabelen 'leeftijd', 'geslacht' en 'opleidingstype'. Ook hebben we gelet op een goede spreiding over het land en over de deelname van zowel jongeren met een hoge leesmotivatie als jongeren met een lage leesmotivatie.

Het veldwerk is begonnen op 19 juni 2020 en afgerond op 28 juni 2020. De jongeren hebben voor hun deelname een kleine vergoeding gekregen.

Al tijdens het veldwerk bleek dat relatief veel jongeren tijdens het invullen van de vragenlijst stopten met het onderzoek. Een groot deel van deze jongeren is afgehaakt toen ze in de gaten kregen dat het onderzoek over lezen ging. Dit waren relatief veel jongeren met een vmbo- of mbo-achtergrond en relatief veel jongens. Toch bevatte de steekproef uiteindelijk nog steeds veel jongeren die het lezen van boeken niet leuk vinden of er zelfs een hekel aan hebben: 41% van alle jongeren (52% van de jongens en 31% van de meisjes).

In overleg met Stichting Lezen hebben we besloten om de steekproef voor de zekerheid te wegen op onderwijstype. Dat betekent dat we de verhouding tussen de verschillende onderwijstypen in de steekproef in overeenstemming met de werkelijke verhouding in de populatie hebben gebracht, door aan iedere respondent een weegfactor toe te kennen. Deze weegfactor is gebruikt bij het opstellen van de tabellen waarop deze rapportage is gebaseerd. De populatiegegevens zijn afkomstig van het CBS. De verdeling van de (ongewogen en gewogen) steekproef is in tabel 1 te zien.

Tabel 1

Verdeling van de (ongewogen en gewogen) steekproef

	Gewogen steekproef			Ongewogen steekproef
	Meisje	Jongen	Totaal	Totaal
Middelbare scholieren die praktijkonderwijs, vmbo of mavo doen	19%	19%	38%	ca. 24%
Middelbare scholieren die havo of vwo doen	17%	17%	34%	ca. 50%
Mbo	14%	14%	28%	26%
<i>Totaal</i>	50%	50%	100%	100%

In de praktijk heeft het wegen een beperkte invloed op de percentages die we gemeten hebben. Na de weging was het percentage jongeren dat het niet leuk vindt om boeken te lezen of er zelfs een hekel aan heeft, 44% (54% van de jongens en 34% van de meisjes).

Het kwalitatieve onderzoek

Dit onderzoek had tot doel om de inzichten, die we door middel van het kwantitatieve onderzoek hadden opgedaan, verder te verdiepen en aan te vullen.

We hebben 5 mini-groepsdiscussies gehouden met steeds 3 jongeren; dus met 15 jongeren in totaal (7 jongens en 8 meisjes). De verdeling van de groepen is te zien in tabel 2.

Tabel 2

Verdeling groepsdiscussies

	Onderbouw VO	Bovenbouw VO	Mbo
Jongeren met een hoge leesmotivatie	Groep 1: 3 jongeren	Groep 3: 3 jongeren	Groep 4: 3 jongeren
Jongeren met een lage leesmotivatie	Groep 2: 3 jongeren	-	Groep 5: 3 jongeren

Aanvankelijk was het de bedoeling om deze gesprekken te voeren op 3 scholen uit ons netwerk, maar door de coronacrisis was het voor de scholen niet mogelijk om deze gesprekken te faciliteren. We hebben daarom voor een alternatieve aanpak gekozen, waarbij we de jongeren door een aantal middelbare scholieren hebben laten werven (uit hun klassen op de middelbare school). Drie groepjes jongeren (1, 2 en 5) waren afkomstig uit Amersfoort en 2 groepjes (3 en 4) uit Amsterdam. Het

selecteren van jongeren uit de bovenbouw van het VO met een lage leesmotivatie is helaas niet gelukt. Echter, de jongeren uit de bovenbouw met een hoge leesmotivatie bleken in de praktijk, om allerlei redenen, ook niet zo veel te lezen.

De gesprekken hebben via video plaatsgevonden en zijn gehouden in november en december 2020. Ze zijn gevoerd aan de hand van een checklist, die in nauw overleg met Stichting Lezen is opgesteld. Ze duurden ruim een uur, maar met groep 1 hebben we zelfs 2 uur gesproken, verdeeld over 2 sessies. De gesprekken zijn opgenomen op audio. De jongeren hebben voor hun deelname een vergoeding ontvangen.

Corona

Vanaf medio maart 2020 is Nederland in de greep geweest van de coronacrisis. Het kwantitatieve onderzoek heeft plaatsgevonden na de eerste piek in de besmettingen en het kwalitatieve onderzoek tijdens de tweede piek.

Tijdens de eerste piek zijn alle scholen een aantal weken gesloten geweest. Tijdens de tweede piek was dat alleen het geval voor het mbo, hbo en wo. Pas in de loop van december zijn ook de middelbare scholen weer gesloten.

Het is mogelijk dat de coronasituatie van invloed is geweest op de resultaten van het onderzoek. We hebben hier daarom in het kwantitatieve onderzoek een vraag over gesteld:

Vanaf half maart hebben we allemaal te maken met de gevolgen van de coronacrisis. Ben je daardoor meer of minder boeken gaan lezen/luisteren?

De antwoorden op deze vraag waren als volgt (tabel 3):

Tabel 3

Ben je meer of minder boeken gaan lezen/luisteren door de coronacrisis?

	Allen	Jongens	Meisjes
Ik ben meer boeken gaan lezen/luisteren	27%	21%	34% *
Ik ben minder boeken gaan lezen/luisteren	11%	13%	8%
Het is hetzelfde gebleven	62%	66% *	58%

Voor een toelichting op de *: zie de volgende pagina.

De meeste jongeren (62%) geven aan dat hun leesgedrag hetzelfde is gebleven. Meisjes zijn echter significant meer gaan lezen en dat geldt ook voor jongeren die het leuk vinden om te lezen. Van deze laatste groep zegt 43% dat ze meer zijn gaan lezen/luisteren.

1.2 Leeswijzer

Op de volgende pagina's vatten we de belangrijkste uitkomsten van het onderzoek samen. Dat doen we door middel van percentages (in het geval van gesloten vragen) en een selectie uit de antwoorden op open vragen (uit het kwantitatieve onderzoek), alsmede via citaten uit het kwalitatieve onderzoek.

Gesloten vragen

Op de percentages zijn betrouwbaarheidsmarges van toepassing. Dat wil zeggen dat de percentages in de hele populatie iets af kunnen wijken van de percentages die we in deze steekproef gevonden hebben; ze kunnen iets hoger of iets lager zijn. Dit is praktisch gezien vooral van belang als onderzoeken met elkaar vergeleken worden of als er 'projecties' worden gemaakt (omrekeningen naar absolute aantallen in een populatie).

Op de data zijn z- en t-tests uitgevoerd met een significantieniveau van 0,05. Getoetst is of de antwoorden in één of meer kolommen in een tabel significant afwijken van de antwoorden in één of meer andere kolommen. In de tabellen in dit rapport geven we met een '*' aan of een percentage significant hoger is en met een streepje of een percentage significant lager is.

Door afronding is het mogelijk dat de totalen in tabellen niet precies op 100% uitkomen.

Open vragen en citaten uit de interviews

Veel antwoorden hebben we letterlijk overgenomen, als citaat. Deze unieke antwoorden zijn gekozen omdat ze in onze ogen relevant zijn en een bijdrage leveren aan het beeld dat ontstaat van de jongeren. In de meeste gevallen gaat het om antwoorden die meerdere keren voorkomen (en in die zin typerend zijn) of die een waardevolle suggestie bevatten.

Onderzoeksmaterialen

Alle onderzoeksmaterialen, waaronder de gehanteerde vragenlijst, kunnen door betrokkenen opgevraagd worden bij Qrius.

2 Lezen in het algemeen

2.1 Associaties bij lezen

We zijn het onderzoek begonnen met een aantal vragen over lezen in het algemeen. We wilden op de eerste plaats graag weten welke associaties jongeren bij het woord 'lezen' hebben. Om dit te achterhalen, is de volgende vraag gesteld:

Wat komt er bij je op als je dat woord 'lezen' ziet? Welke woorden, gedachten, gevoelens?

We hebben de jongeren gestimuleerd om meerdere antwoorden te geven, tot een maximum van 5. Voordat we deze vraag voorlegden, hebben we overigens eerst geoefend met het woord 'zomer', zodat de vraagstelling helemaal duidelijk zou zijn.

Er komen veel verschillende associaties naar voren en het merendeel is positief of neutraal. Er zijn ook negatieve associaties, maar die zijn ver in de minderheid. Van de eerste twee associaties die de jongeren noemen, is ongeveer 13% positief, 17% negatief en 70% neutraal.

Positieve en neutrale associaties

De volgende associaties komen regelmatig voor:

- 'Boek', 'boeken'
- 'Letters', 'woorden', 'zinnen'
- 'Bibliotheek'
- 'Leuk'
- 'Ontspanning'
- 'Rust'
- 'School'
- 'Spannend'
- 'Tijdschrift', 'tijdschriften'
- 'Verhaal', 'verhalen'

Ook de volgende associaties komen vaker voor, maar wat minder frequent:

- 'Concentratie'
- 'E-book'
- 'E-reader'
- 'Fantasie'
- 'Leren'
- 'Nieuws'
- 'Vakantie', 'zomer'

Voorbeelden van individuele antwoorden zijn:

- 'Afgesloten van de wereld', 'in je eigen wereld'

- 'Doe ik te weinig'
- 'Doorzetten'
- 'Dyslexie'
- 'Voor het slapen gaan'
- 'Van levensbelang'
- 'Slimmer worden'
- 'Bril'
- 'Bijbel'

Er worden ook boektitels en auteurs genoemd, zoals 'Dagboek van een loser', 'Grijze Jager', 'Harry Potter', 'Stephen King', 'Mel Wallis de Vries' en tijdschriften zoals 'Donald Duck' en 'Tina'. Ook denken sommige jongeren aan de krant (in het algemeen).

Negatieve associaties

De volgende associaties komen regelmatig voor:

- 'Niet leuk'
- 'Saai'
- 'Stom', 'niks aan'
- 'Moeilijk'

Voorbeelden van individuele antwoorden zijn in dit geval:

- 'Drama'
- 'Kost veel tijd'
- 'Vermoeiend'
- 'Verplicht'
- 'Vervelend'
- 'Tijdverspilling'
- 'Hoofdpijn'
- 'Niet mijn ding'
- 'Kapot saai'

Er zijn opmerkelijk weinig associaties met niet-gedrukte media. Iemand zegt 'Netflix kijken met ondertiteling'. Het woord 'ondertiteling' komt nog een paar keer voor, evenals 'internet' en 'online blogs.' Dit lijkt erop te wijzen dat jongeren bij 'lezen' dus meestal niet aan digitale media denken.

2.2 Uitspraken over lezen

Bij de voorgaande vraag konden de jongeren dus in hun eigen woorden invullen welke woorden hen te binnen schieten als ze aan 'lezen' denken. Dat levert, over de hele linie, een neutraal tot positief beeld op. Om het beeld verder aan te vullen, hebben we 10 eenvoudige stellingen over lezen aan de jongeren voorgelegd.

In tabel 4 zijn de uitkomsten te zien. De stellingen zijn op onderwerp gegroepeerd.

Tabel 4

Stellingen over lezen

	Helemaal eens	Eens	Niet eens	Helemaal niet eens
Lezen is voor iedereen	35%	46%	18%	2%
Lezen is belangrijk	32%	58%	10%	1%
Lezen is overbodig	2%	11%	56%	31%
Lezen maakt je slimmer	24%	64%	11%	1%
Lezen vergroot je kennis over de wereld	30%	59%	10%	1%
Lezen is saai	15%	30%	40%	15%
Lezen is leuk	16%	44%	32%	8%
Lezen kost me veel inspanning	9%	35%	42%	13%
Lezen is moeilijk	5%	17%	54%	24%
Lezen is alleen voor op school	6%	18%	48%	29%

Uit de antwoorden op de stellingen blijkt dat bijna alle jongeren lezen belangrijk vinden (90%). Slechts een klein groepje vindt lezen 'overbodig' (13%).

Bijna alle jongeren zijn daarnaast van mening dat lezen hen 'slimmer' maakt (88%) en hun kennis over de wereld vergroot (89%). Lezen wordt bovendien gezien als iets dat 'voor iedereen' is (81%).

Het belang van lezen wordt dus door bijna alle jongeren onderschreven. Toch is er een grote groep die lezen in de praktijk 'saai' vindt (45%) en vindt dat het te veel inspanning kost (44%). Daarnaast vindt 22% lezen 'moeilijk'. Jongens zijn wat dit betreft gemiddeld wat negatiever dan meisjes.

Dit beeld wordt bevestigd door het kwalitatieve onderzoek. Alle jongeren, onder wie de jongeren met een lage leesmotivatie, vinden lezen belangrijk:

- Het is nodig om de Nederlandse taal te leren.
- Het is belangrijk voor je woordenschat: 'Je leert nieuwe woorden.'
- Het is nodig 'als je veel wil behalen'. Dus als je in je leven vooruit wil komen, op je school en op je werk. 'Voor als je iemand een e-mail moet schrijven. Dan moet je de juiste woorden en de juiste zinnen gebruiken.'
- 'Het bepaalt je niveau.'

Andere belangrijke voordelen van lezen zijn volgens de jongeren:

- 'Je leert er meestal heel veel van.'
- 'Je leert over mensen, hoe ze zich gedragen en hoe ze zich voelen.'
- 'Je kunt door te lezen zelf je mening vormen over een onderwerp.'

- ‘Het is rustgevend om ’s avonds in bed een boek te lezen.’

Alle jongeren vinden dan ook dat lezen tot en met de middelbare school verplicht moet zijn: ‘Ook al vind je het zelf overbodig.’ De lezers met een lage leesmotivatie vinden het niet nodig om (als jongere althans) in hun vrije tijd dan ook nog eens te lezen:

‘Boeken moeten wel blijven, voor je woordenschat. Vanaf het moment dat je kan lezen totdat je een studie gaat doen. Maar niet voor je vrije tijd. Nou ja, het zou goed zijn, maar weinig mensen lezen dan.’

2.3 Hoe zien jongeren zichzelf als lezer?

Een grote meerderheid van de jongeren, 84%, vindt ze (heel) goed kan lezen (in het Nederlands), zie tabel 5. Meisjes zijn hierin iets positiever over zichzelf (88%) dan jongens (82%).

Tabel 5

Kun jij goed lezen (in het Nederlands)?

	Allen
Ja, heel goed	31%
Ja, gewoon goed	53%
Niet goed maar ook niet slecht	11%
Nee, niet zo goed	4%
Nee, helemaal niet goed	1%

Degenen die niet goed kunnen lezen (een combinatie van de laatste 3 antwoorden; n=81), geven daarvoor als belangrijkste redenen:

- Ik heb dyslexie: 43%.
- Ik kan me niet zo goed concentreren: 33%.
- Ik vind lezen niet zo leuk: 30%.

Hoeveel jongeren vinden van zichzelf dat ze een ‘echte lezer’ zijn? Om daar iets over te kunnen zeggen, hebben we hen eerst gevraagd of ze weten wat een ‘echte lezer’ is:

Je hoort mensen weleens zeggen dat iemand een ‘echte lezer’ is. Wat bedoelen ze daarmee, denk je?

Van de jongeren geeft 81% aan weleens van die typering gehoord te hebben of in ieder geval een idee te hebben wat ermee bedoeld wordt. Ze omschrijven een ‘echte lezer’ als volgt:

Dat iemand:

- ‘Alles leest wat hij tegenkomt.’
- ‘Boeken verslindt.’
- ‘Veel leest.’
- ‘Veel van lezen houdt.’
- ‘Gek is op boeken.’

- 'Echt van lezen houdt.'
- 'Lezen als hobby heeft.'
- 'Er veel plezier in heeft.'
- 'Veel tijd in het lezen van boeken stopt en het ook vrijwillig doet.'
- 'Er intelligent uitziet.'
- 'Zich graag in boeken verdiept en zich afzondert van de rest van de wereld.'

Slechts 38% van de jongeren vindt zichzelf een 'echte lezer', of heeft het gevoel dat hij of zij er tegenaan zit. Dat is wat hoger onder meisjes dan onder jongens (tabel 6).

Tabel 6

Vind jij jezelf een 'echte lezer'?

	Allen	Jongens	Meisjes
Ja, zeker	7%	4%	11% *
Een beetje	31%	30%	32%
Nee, zeker niet	55%	60% *	<u>51%</u>
Ik weet het niet	4%	5%	4%
Anders	1%	1%	2%

Bij 'anders' wordt onder meer gezegd:

- 'Het hangt ervan af hoe ik me voel.'
- 'Ik heb periodes dat ik veel lees en periodes dat ik bijna geen tijd heb om een boek te lezen.'
- 'Ik vind lezen leuk, maar ik vind het moeilijk om me te concentreren.'
- 'Ik lees graag online verhalen over echte gebeurtenissen, zowel actuele als de geschiedenis. Dus ja, een beetje.'

2.4 Leesgedrag

Als afsluiting van het eerste deel van het onderzoek (over lezen in het algemeen) hebben we twee vragen gesteld over lezen in de volle breedte. We wilden graag weten wat jongeren allemaal lezen en hebben daarbij zowel gevraagd naar de leesfrequentie van verschillende media als naar de leesduur.

In tabel 7 is te zien hoe vaak jongeren in hun vrije tijd lezen, op papier of digitaal. We beginnen bovenaan met het medium dat het meest gebruikt wordt en eindigen met het medium dat het minst gebruikt wordt.

Tabel 7

Leesfrequentie van verschillende media

	(Bijna) iedere dag	Iedere week	Iedere maand	Minder vaak	Nooit
Berichten op WhatsApp of sociale media	92%	4%	1%	2%	1%
De ondertitels als je een film of serie kijkt of een game speelt	69%	21%	4%	4%	3%
Stukken op internet	66%	21%	5%	6%	3%
Leesboeken waarin het verhaal verzonnen is ('fictie')	17%	17%	20%	34%	12%
Informatieboeken ('non-fictie')	14%	20%	18%	36%	12%
Stripboeken	9%	13%	15%	33%	29%
De krant	9%	13%	12%	22%	44%
Tijdschriften	6%	15%	20%	32%	27%
Huis-aan-huisbladen of folders, die thuis in de bus komen	5%	18%	14%	22%	42%
Gedichten	4%	6%	6%	38%	45%
Fanfictie	4%	7%	12%	30%	46%

Jongeren lezen dus het meest berichten op sociale media, ondertitels en stukken op internet. Boeken (fictie en non-fictie) worden veel minder intensief gelezen, maar altijd nog meer dan bijvoorbeeld kranten en tijdschriften. Gedichten en fanfictie staan in deze opsomming onderaan. We hebben het woord 'fanfictie' overigens toegelicht, evenals het woord 'podcast'. We hebben namelijk ook nog gevraagd naar het gebruik van luisterboeken en podcasts in de vrije tijd (tabel 8). Die laatste categorie lijkt het relatief goed te doen.

Tabel 8

Luisterboeken en podcasts

	(Bijna) iedere dag	Iedere week	Iedere maand	Minder vaak	Nooit
Luisterboeken	4%	5%	5%	16%	71%
Podcasts met verhalen of gedichten	5%	11%	14%	21%	48%

Aan degenen die een medium (bijna) iedere dag gebruiken, hebben we aanvullend gevraagd hoeveel tijd ze er ongeveer per dag aan besteden. De antwoorden zijn te zien in tabel 9.

Tabel 9

Leesduur per medium

	n =	Ongeveer 15 minuten (of minder)	Ongeveer 30 minuten	Ongeveer 60 minuten	Ongeveer 90 minuten	120 minuten of meer
Berichten op WhatsApp of sociale media	484	16%	24%	25%	16%	18%
De ondertitels als je een film kijkt of game speelt	363	8%	18%	30%	26%	18%
Stukken op internet	343	34%	36%	19%	7%	4%
Leesboeken waarin het verhaal verzonnen is ('fictie')	90	12%	48%	29%	2%	10%
Informatieboeken ('non-fictie')	73	30%	40%	16%	7%	7%
Stripboeken	47 **	25%	49%	17%	5%	4%
De krant	51 **	40%	45%	8%	7%	0%
Tijdschriften		48%	22%	18%	8%	3%
Huis-aan-huisbladen of folders, die thuis in de bus komen	31 **	52%	24%	21%	3%	0%
Gedichten	22 **	57%	15%	17%	12%	0%
Fanfictie	24 **	31%	24%	34%	11%	0%
Luisterboeken	21 **	34%	38%	13%	4%	11%
Podcasts met verhalen of gedichten	29 **	17%	46%	23%	7%	7%

** Het aantal waarnemingen is bij deze media relatief klein. De betrouwbaarheidsmarges rond de antwoorden zijn daardoor relatief groot.

Opvallend is dat per dag meestal minder dan 30 minuten aan een medium besteed wordt. De enige uitzonderingen hierop zijn de jongeren die (bijna) iedere dag:

- berichten op WhatsApp of sociale media lezen. Dat is, zoals we al zagen, bijna iedereen;
- ondertitels van films, series en games lezen. Ook dat is een groot deel van de jongeren.

Interessant aan de resultaten over leesboeken is dat een aanzienlijke groep daar per dag 60 minuten of langer aan besteedt (41%). Omgerekend naar de totale steekproef is dat zo'n 7% van alle jongeren. Hierbij moeten we echter wel rekening houden met betrouwbaarheidsmarges.

3 Het lezen van boeken

In het tweede deel van het onderzoek zijn we dieper ingegaan op het lezen van boeken, zowel fictie als non-fictie. Eerst hebben we gevraagd of de jongeren het leuk vinden om boeken te lezen in hun vrije tijd. Daar hebben we de volgende toelichting bij gegeven:

Het gaat over boeken die je zelf mag kiezen en die je in je vrije tijd leest. Als we het over 'boeken lezen' hebben, dan hebben we het ook over 'boeken luisteren'.

Wat blijkt, is dat 56% van de jongeren het leuk vindt om boeken te lezen in hun vrije tijd (tabel 10). Wel is er een groot verschil tussen jongens (46%) en meisjes (66%).

Tabel 10

Vind je het leuk om boeken te lezen in je vrije tijd?

	Allen	Jongens	Meisjes
Ja, heel leuk	16%	7%	24% *
Ja, gewoon leuk	40%	39%	42%
Nee, niet zo leuk	29%	35% *	24%
Ik heb een hekel aan lezen	15%	19% *	10%

3.1 Drempels om te lezen

In het kwalitatieve onderzoek hebben we uitgebreid gesproken over de vraag waarom het wel of niet leuk is om boeken te lezen. De jongeren met een lage leesmotivatie geven de volgende redenen waarom zij geen boeken lezen:

1. Het vergt te veel inspanning en concentratie.

- 'Ik heb er te weinig geduld voor.'
- 'Ik kan niet 5 uur lang in een boek lezen.'
- 'Ik word er depressief van om door al die teksten te bladeren.'
- 'Het is een hopeloos gevoel. Je bent net begonnen en dan ben je op pagina 10, en dan moet je er nog 290 ...'
- 'Ik kan het niet volhouden.'
- 'Het is een mentale inspanning om het verhaal voor je te zien, je moet er echt zin in hebben; en dan moet het verhaal ook nog aanspreken.'
- 'Ik heb eigenlijk nog nooit echt een boek uitgelezen.'

De jongeren zijn het erover eens dat dit zeker nu geldt, nu er allerlei media zijn die continu voor prikkels zorgen, zoals sociale media, series en games. Je zou hier 'mobiele telefoons' ook bij kunnen rekenen, want dat zien veel jongeren ook als een medium.

2. In de boeken gebeurt te weinig.

- 'Boeken zijn veel te voorspelbaar.'

- ‘De eerste 100 pagina’s gebeurt er niets. Aan het einde wordt het pas spannend.’
Ook dit relateren jongeren aan series en games. We komen hier op pagina 19 en 20 uitgebreider op terug.

3. Veel andere dingen zijn leuker om te doen.

- ‘Het is veel leuker om je vrienden op te bellen om te gaan chillen.’
- ‘Vroeger, voor de telefoon, was er niet heel veel anders. Nu is er zo veel te doen.’
- ‘Mijn behoeftes liggen niet bij lezen.’

En deze dingen zijn ook vaak gemakkelijker: ‘Je telefoon heb je altijd bij de hand.’

Uit de gesprekken met de jongeren met een hoge leesmotivatie blijkt:

- dat zij ook aangetrokken worden door sociale media en door series;
- dat zij (mede daardoor) ook vaak te weinig tijd hebben of maken voor het lezen van boeken;
- dat zij boeken ook langdradig en te weinig afwisselend vinden.

3.2 Stimulans om te lezen

Wat jongeren met een hoge leesmotivatie stimuleert om boeken te lezen is:

1. Een pakkend verhaal.

Dat kan een verzonnen verhaal zijn waar ze helemaal in meegezogen worden. Toch noemen de jongeren ook vaak verhalen over (actuele) onderwerpen of mensen waar ze meer van willen weten. Voorbeelden zijn:

- Boeken over Black Lives Matter.
- ‘Mijn broer heet Jessica’, over een transgender
- ‘Het waargebeurde voorval met de hond in de nacht’, met een hoofdpersoon die autisme heeft.
- Het boek over Anne Faber.

De jongeren voegen eraan toe dat je van dit soort boeken ook veel kunt leren, bijvoorbeeld over hoe andere personen zich voelen en wat de betekenis is van dingen.

2. Dat lezen rust en ontspanning geeft, waarbij ze kunnen ontsnappen aan een drukke wereld.

- ‘Je hebt even rust, je bent alleen met dat boek bezig.’
- ‘Je hebt geen beeldscherm nodig, je bent echt aan het verdiepen.’
- ‘Het is rustgevend, ’s avonds in bed.’

3. Dat er bepaalde momenten zijn waarop het fijn is om te lezen, bijvoorbeeld in de zomervakantie. Dit is door veel jongeren genoemd.

4. Dat boeken inspiratie geven als je zelf wil schrijven. Je leert bijvoorbeeld welke technieken je kunt gebruiken.

Zowel jongeren met een lage als met een hoge leesmotivatie geven aan dat het verplichte lezen van boeken voor school het lezen er niet leuker op maakt. Dit komt met name doordat ze op veel scholen niet zelf mogen kiezen welke boeken ze lezen en omdat er relatief veel druk op wordt gezet. Een jongere zegt hierover:

‘Ik vind wel dat mensen wat minder streng moeten zijn met het hameren erop.’

Aan de andere kant signaleren jongeren met een lage leesmotivatie dat er genoeg mogelijkheden zijn om het daadwerkelijke lezen te omzeilen.

3.3 Series, games en boeken

Om de inzichten in de aantrekkingskracht van verschillende media verder te verdiepen, hebben we in het kwalitatieve onderzoek een vergelijking gemaakt tussen boeken en series, games en films. Met name de vergelijking met series is interessant en ook relevant als we op de jongeren afgaan. Het aanbod van een streamingdienst als Netflix omvat ‘fictie’ (zoals series) en ‘non-fictie’ (zoals documentaires) en het neemt een enorme vlucht.

Wat vinden jongeren aantrekkelijk aan series zoals je die bijvoorbeeld op Netflix ziet?

- ‘Je ziet wat er gebeurt.’ Dit wordt vaak gezegd.
- ‘Je beleeft het beter dan via een boek.’
- ‘Je ziet actie.’ Bijvoorbeeld een achtervolging in *La casa de papel*; in een boek is een achtervolging veel saaier.
- ‘Het verhaal in een serie is spannender dan in een boek.’
- ‘Het is minder op één toon.’
- ‘Een boek blijft heel lang hangen in één onderwerp.’
- ‘Een boek besteedt heel veel tijd aan details, aan beschrijvingen. De stoel in de hoek is ... In de serre zie je ...’. Hierdoor is een boek dus traag.
- ‘Het gaat sneller dan een boek lezen’. Je maakt sneller kennis met een verhaal.
- ‘De onderwerpen zijn actueler, ze trekken meer aan. Ze zijn meer voor jongeren.’
- ‘Het is leuker en gemakkelijker’; ‘Netflix is gemakkelijker dan een boek. Hoe zien karakters eruit bijvoorbeeld ...’
- ‘In een serie kun je de personages veel beter volgen. In een boek is dat vaak verwarrend.’
- ‘Je kunt er ook half naar kijken en relaxen. Op een boek moet je je concentreren.’
- ‘Je hoeft minder te focussen op woorden.’

Al met al waren de jongeren in het kwalitatieve onderzoek heel enthousiast over de streamingdiensten. Over games hadden ze minder te melden, met name de meiden. De belangrijkste verschillen tussen games en boeken zijn:

- ‘Je bent actief met je handen bezig. En met je vrienden.’
- ‘Je krijgt veel prikkels.’

- 'Een game is veel verslavender. Je wil door, je wil winnen, je wil de beste zijn.'
- 'Van een game word je opgefokt.' Terwijl je van een boek juist rustig wordt.

Over boeken werd in dit gedeelte van het gesprek nog gezegd:

- 'Je zit stil naar woorden te kijken.'
- 'Je moet er je eigen beeld bij vormen; het kost meer inspanning.'
- 'Het kost meer energie dan een serie of film.'
- 'Het duurt te lang. Je bent er dagen mee bezig. Met een serie ben je zo klaar.'
- 'Het is een opgave om te beginnen.'

Deze antwoorden komen niet alleen van jongeren met een lage leesmotivatie, maar ook van jongeren met een hoge leesmotivatie. Al met al zien de jongeren grote verschillen tussen het relatief statische medium boeken en het relatief dynamische aanbod van series (met name) en games.

3.4 Papier of digitaal; lezen of luisteren?

Na de vraag in het kwantitatieve onderzoek of jongeren het leuk vinden om boeken te lezen, zijn we verder gegaan met een vraag over hun ervaring met verschillende 'soorten' boeken. Wat lezen of luisteren ze weleens (tabel 11)?

Tabel 11

Ervaring met verschillende 'soorten' boeken

	Allen	Jongens	Meisjes
Een papieren boek	64%	61%	66%
Een digitaal boek (een 'e-book')	24%	20%	28% *
Een luisterboek	12%	12%	13%
Geen van deze	26%	30% *	22%

Duidelijk is dat jongeren nog het meest in papieren boeken lezen. Dat sluit onder andere aan bij de twee grote pilots met e-boeken die we voor de Koninklijke Bibliotheek en Stichting Lezen in de afgelopen jaren geëvalueerd hebben (samen met Paulien Kreutzer): de e-boekpilots PO en VO. Uit die onderzoeken is gebleken dat kinderen en jongeren het liefst in papieren boeken lezen en dat ze tijdens de pilots zelfs weer stopten met digitale boeken en verder gingen met papieren boeken.

Volgens kinderen en jongeren zijn voordelen van papieren boeken onder meer dat:

- het prettig is om van papier te lezen;
- het fijn is om een boek vast te kunnen houden;
- het fijn is om de dikte te kunnen zien en om vooruit en achteruit te kunnen bladeren.

Voordelen van digitale boeken en luisterboeken zijn dat ze binnen handbereik zijn op de apparaten die intensief worden gebruikt, zoals mobiele telefoons en laptops. Echter, beide soorten boeken lijken bij jongeren niet erg top-of-mind. Met luisterboeken zijn veel jongeren niet bekend.

Nadelen van digitale boeken zijn:

- dat veel jongeren het niet prettig vinden om lange teksten van een scherm te lezen;
- dat ze snel worden afgeleid, bijvoorbeeld door berichten die ze binnen krijgen.
'Als je op je laptop leest, word je sneller afgeleid';
- dat die digitale boeken ook gewoon boeken blijven (zoals sommige lezers met een lage leesmotivatie het treffend opmerken).

Er is nogal wat weerstand tegen luisterboeken, ook bij jongeren die het luisteren al eens uitgeprobeerd hebben:

- 'Op luisteren zit ik niet per se te wachten. Het maakt het niet leuker.'
- 'Ik lees liever in mijn eigen tempo dan dat ik naar iemands stem moet luisteren.'
- 'Het boek, dat ik luisterde, had een Belgische stem, en toen had ik meteen niets meer met het boek.'
- 'Heel lang luisteren is niet fijn'; 'Ik ben na 10 minuten gestopt, het was te eentonig. De stem was net een robot.'

Aan degenen die weleens een digitaal boek lezen en/of een luisterboek luisteren (n=167), hebben we gevraagd op welke apparaten ze dat doen. Mobiele telefoons blijken het meest populair (tabel 12).

Tabel 12

Gebruik apparaten

	Allen	Jongens	Meisjes
Op je mobiele telefoon	56%	46%	64% *
Op een iPad of andere tablet	35%	39%	32%
Op een laptop of andere computer	36%	40%	34%
Op een e-reader	22%	20%	24%
Op geen van deze	5%	7%	3%

Jongeren die op het mbo zitten, lezen of luisteren relatief vaak op hun mobiele telefoon en relatief weinig op een e-reader.

3.5 Genres

In tabel 13 is te zien welke genres jongeren het meest aanspreken. Spannende boeken zijn het meest populair; ze spreken 46% van de jongeren aan.

Tabel 13

De top-5 van genres

Genre	%	Populair bij
1. Spannende boeken (bijvoorbeeld thriller, detective, actie, horror)	46%	Populairder bij meisjes (51%).
2. Boeken gebaseerd op een waargebeurd verhaal	36%	Populairder bij meisjes (41%) en bij jongeren op havo en vwo (42%).
3. Fantasy, science fiction	31%	Populairder bij jongeren op havo en vwo (37%).
4. Stripboeken/graphic novel	27%	Populairder bij jongens (37%).
5. Young Adult	27%	Populairder bij meisjes (39%), bij jongeren op havo en vwo (36%) en in de bovenbouw van het VO (35%).

Uit eerdere onderzoeken van Qrius is overigens gebleken dat veel jongeren de begrippen ‘Young Adult’ en ‘graphic novel’ niet kennen. Bij antwoord 4 zal het naar verwachting vooral om stripboeken gaan.

Tabel 14

Genres buiten de top-5

Genre	%	Populair bij
6. Romantische boeken	18%	Bijna alleen maar populair bij meisjes (32%).
7. Boeken over geschiedenis, politiek of maatschappij	17%	Populairder bij jongens (22%).
8. Boeken over psychologie en persoonlijke ontwikkeling	15%	
9. Sportboeken	16%	Voorals populair bij jongens (26%).
10. Kinderboeken	12%	Populairder in de onderbouw van het VO (24%).
11. (Auto)biografieën	11%	
12. Literatuur/literaire romans	9%	Populairder bij jongeren op havo en vwo (14%).
13. Familie- en streekromans	8%	Populairder bij meisjes (12%).
14. Boeken over spiritualiteit en religie	5%	
15. Poëzie	3%	Populairder bij meisjes (5%).
16. Nog een ander soort boeken	3%	
17. Geen enkel genre	9%	

Bij ‘andere boeken’ wordt onder meer gezegd: ‘Oorlogsromans’ en ‘boeken over financiën en economie’.

Boeken voor verschillende leeftijdsfases

Jongeren lezen het liefst boeken voor jongeren (42%). Dat klinkt als een open deur, maar er zijn ook veel jongeren die boeken voor volwassenen (19%) of boeken voor kinderen (20%) lezen (zie tabel 15).

Tabel 15

Boeken voor welke leeftijdsfase lees je het liefst?

Soort boek	%	Populair bij
Jeugdboeken	20%	Populairder in de onderbouw van het VO (33%).
Jongerenboeken, Young Adult-boeken	42%	Populairder bij meisjes (52%).
Boeken voor volwassenen	19%	Populairder bij jongeren die op het mbo zitten (35%).
Nog anders	4%	
Dat weet ik niet	16%	Dit zijn veelal jongeren die het niet leuk vinden om boeken te lezen.

Bij 'anders' wordt vooral gezegd: ik lees liever geen boeken.

Boeken uit een serie of reeks

Meer dan de helft van alle jongeren (53%) leest weleens boeken uit een serie of reeks, waarvan 14% regelmatig en 39% af en toe. Jongeren die op de havo of het vwo zitten doen dit relatief vaak (66%). Aan wat voor series moeten we dan denken? Veel genoemde series zijn:

- *Harry Potter*. (Veruit het meest genoemd.)
- *Dagboek van een muts*.
- *Leven van een loser*.
- *De waanzinnige boomhut*.
- *De grijze jager*.
- Percy Jackson.
- Stephen King.
- *The Hunger Games*.
- *Divergent*.
- Boeken van Carry Slee, Paul van Loon, Mel Wallis de Vries.

We hebben aan degenen die weleens boeken uit een serie of reeks lezen, ook de volgende vraag voorgelegd:

Als je series op Netflix of een andere streamingsservice kijkt, is het best normaal om veel afleveringen na elkaar te kijken. Ze noemen dat 'binge-watching'. Doe jij ook weleens aan 'binge-reading'? Dat je verschillende boeken uit een serie snel na elkaar leest?

12% van deze jongeren doet 'vaak' aan binge-reading, met name meisjes (17%); van de totale steekproef is dat ongeveer 6%. Bij 25% is dat een paar keer gebeurd en bij 20% een keer. 43% doet dit nooit.

Boeken waarvan ook een film, serie of game bestaat

Er zijn veel boeken die niet op zichzelf staan. Er is na een aantal jaren bijvoorbeeld een film van gemaakt of een serie. We waren benieuwd hoe jongeren omgaan met dit soort boeken en afgeleide media, waarbij boeken overigens niet altijd het startpunt hoeven te zijn. 57% van de jongeren leest weleens boeken waar ook een film, serie of game van bestaat. Jongeren op de havo of het vwo doen dit relatief vaak (65%).

In tabel 16 is te zien dat 36% van deze jongeren (21% van de totale steekproef) weleens een film kijkt en daarna besluit om het bijbehorende boek te lezen. Maar andersom komt ook voor: 36% leest eerst het boek en besluit dan om de film te kijken.

Tabel 16

Boeken waarvan ook een film, serie of game bestaat

Stelling	%	Populair bij
Ik kijk eerst de film en besluit dan het boek te lezen	36%	Populairder onder meisjes (43%).
Ik lees eerst het boek en besluit dan de film te kijken	36%	
Ik kijk eerst de serie en besluit dan het boek te lezen	11%	Populairder onder jongens (17%).
Ik lees eerst het boek en besluit dan de serie te kijken	11%	
Ik speel eerst de game en besluit dan het boek te lezen	10%	Populairder onder jongens (17%).
Ik lees eerst het boek en besluit dan de game te spelen	5%	
Geen van deze/ik weet het niet	19%	
Nog anders	6%	

Deze tabel is gebaseerd op alle jongeren die weleens boeken lezen waar ook een film, serie of game van bestaat (n=299).

Duidelijk is dat het kijken naar films en series en het spelen van games een aanleiding kan zijn om een boek te gaan lezen. De relatie tussen films en boeken is het sterkst. In het kwalitatieve onderzoek wordt wel opgemerkt dat het vaak leuker is om eerst het boek te lezen en om daarna de film te kijken. Als je het andersom doet, is je beeld al behoorlijk ingevuld en is er vaak al veel 'weggegeven'.

3.6 Aanbod passende boeken

In het kwalitatieve onderzoek hebben we gesproken over de vraag of jongeren voldoende boeken kunnen vinden die écht bij ze passen: 'Dus bij jouw interesses en bij wie jij bent'. Uit die gesprekken (met name met degenen met een hoge leesmotivatie) bleek dat de jongeren het sowieso moeilijk vinden om een geschikt boek te vinden.

Ze kwamen al pratend tot de conclusie dat ze eigenlijk geen idee hebben welke boeken voor hen beschikbaar zijn en welke passen bij hun interesses. Ze hebben geen zicht op het actuele aanbod. Dat komt omdat boeken niet zichtbaar zijn in de media die ze gebruiken, bijvoorbeeld op sociale media

zoals Instagram en YouTube. Er wordt niet voor geadverteerd (of in ieder geval niet zichtbaar en opvallend), ze worden niet aanbevolen en niet gerecenseerd.

Er wordt ook niet onderling over gesproken met vrienden of vriendinnen. Hier komen we in het volgende hoofdstuk (op pagina 30 en verder) op terug. Daarnaast komen de jongeren over het algemeen niet in boekhandels of in de bibliotheek om inspiratie op te doen. Ze moeten voor school wel op zoek naar boeken, maar dat gebeurt meestal aan de hand van een lijst en daarvoor gebruiken ze kanalen (zoals de online bibliotheek) waarin ze ook niet gemakkelijk geschikte boeken kunnen vinden.

Ook dit sluit aan bij de e-boekpilot VO. De jongeren moeten bijvoorbeeld zoeken op auteur of op genre, 'maar dat is allemaal een beetje vaag'. En kunnen ze toch verfijnen op thema, dan gaat het vaak om een eindeloze lijst waar hun thema dan niet bijstaat. In de praktijk bleken de jongeren dan terug te vallen op het advies van de leraar Nederlands, de mediathecaris of hun ouders.

Het vinden van een leuk boek is dus lastig. We hebben in het onderzoek wel gezien dat het kan helpen als een bekende Nederlander een boek schrijft. Hier komen we op pagina 35 op terug.

Daarnaast geven de jongeren aan dat het lastig is om een boek vervolgens in bezit te krijgen, met name als ze het boek op papier willen lezen. Dan moeten ze naar de bibliotheek (die niet altijd een volledig en actueel aanbod heeft) of ze moeten besluiten om het boek te kopen. Dit is allemaal veel lastiger dan het bekijken van een nieuwe serie op Netflix.

Terug naar het kwantitatieve onderzoek. Daarin geeft 49% aan dat ze voldoende boeken kunnen vinden en 22% dat ze die niet kunnen vinden. 29% weet het niet; dit zijn relatief veel jongeren die het niet leuk vinden om boeken te lezen.

Aan de 22% die onvoldoende boeken kunnen vinden die écht bij hen passen (n=118) hebben we gevraagd wat voor boeken ze dan missen. Dat blijken vooral boeken te zijn over jongeren die qua persoonlijkheid op hen lijken (zie tabel 17).

Tabel 17

Ik mis boeken over mensen die ...

Stelling	%	Veel genoemd door
Qua persoonlijkheid op mij lijken	40%	Veel genoemd door jongeren op havo en vwo (62%).
Dezelfde dingen doen of meegemaakt hebben als ik	34%	
Dezelfde leeftijd hebben als ik	27%	Veel genoemd door meisjes (44%).
Hetzelfde geslacht hebben als ik	8%	
Dezelfde culturele achtergrond hebben als ik	2%	
Dezelfde gender hebben als ik	1%	
Dezelfde religie hebben als ik	5%	
Ik mis nog andere boeken	20%	

De begrippen 'geslacht' en 'gender' liggen dicht bij elkaar. Bij 'geslacht' gaat het om de biologische aspecten van sekse, terwijl 'gender' refereert aan de psychologische (gevoelsmatige) en culturele aspecten van sekse. Hierbij gaat het erom of iemand zich identificeert als man, vrouw, interseksueel of genderfluïde. De jongeren die hiermee bezig zijn, kennen deze begrippen.

Degenen die 'andere boeken' hebben aangeklikt, kunnen geen duidelijke omschrijving geven van de boeken die ze missen.

3.7 Favoriete boeken

Een interessant onderdeel van het onderzoek ging over favoriete boeken. We wilden graag weten of de jongeren een favoriet boek hebben en zo ja, welk boek dat dan is en waarom dat boek dan zo goed is. Wat blijkt is dat 43% van de jongeren een favoriet boek heeft. De lijst is zeer divers. Ze hebben onder meer de volgende boeken ingevuld:

Regelmatig genoemd:

- *Dagboek van een muts*
- *Leven van een loser*
- *De grijze jager*
- *Harry Potter*
- *De zeven zussen*
- *The fault in our stars*

Voorbeelden van individuele antwoorden:

- *A Curse So Dark and Lonely*
- Alle boeken van Suzanne Vermeer
- *Dagboek van Anne Frank*
- *De bijbel*
- *De brief voor de koning*
- *Encyclopedia of modern bodybuilding*
- *Game of Thrones boek 2*
- *Het diner*
- *Joe Speedboot*
- *Lord of the Rings*
- *Vals*
- *Het Zwanenmeer (maar dan anders)*

De jongeren hebben ook aangegeven waarom ze het betreffende boek zo goed vinden. Dat kunnen ze vaak goed onder woorden brengen. Wat de antwoorden gemeenschappelijk hebben, is dat hun favoriete boek de jongeren echt gegrepen heeft.

- 'Het boek sleept je echt mee.'
- 'Ik wil de hele tijd doorlezen.'
- 'Het intro is meeslepend.'
- 'Je wordt in het verhaal getrokken.'

- 'Het is doordringend.'

De jongeren zeggen vaak dat het verhaal erg goed is. Daarbij wordt ook verwezen naar de leesbaarheid en de afwisseling:

- 'De verhaallijn is heel goed, er zit een goede opbouw in.'
- 'Het is een prachtig verhaal.'
- 'Het verhaal was zo mooi, ik moest aan het eind huilen.'
- 'Het zit heel goed in elkaar.'
- 'Een geweldig avontuur.'
- 'Het is goed geschreven', 'het is heel mooi geschreven', 'het leest heel erg prettig', 'de schrijfstijl spreekt me aan.'
- 'Er gebeurt veel', 'er zit actie in', 'het is met vaart geschreven.'
- 'Het is levendig.'
- 'Erg lang maar toch blijft het boeien, het wordt nooit saai.'
- 'Je kunt heel goed meeleven met de hoofdpersonen.'
- 'Ik kan me er zelf zo in plaatsen.'
- 'Ik ga er helemaal in op.'
- 'De boeken zijn goed te lezen door alle tekeningen en verschillende lettertypes.'

Ook wordt heel vaak gezegd dat het favoriete boek spannend is:

- 'Het is zo spannend! Er gebeurt enorm veel maar toch valt het goed te volgen.'
- 'Het is spannend, ik beleef het optimaal en zie het in gedachten of ik er zelf bij ben.'
- 'Ik vind haar boeken spannend en ik heb ze binnen 2 uur uit omdat ik dan niet kan stoppen met lezen.'

Er zijn ook jongeren die hun favoriete boek grappig vinden:

- 'Het is grappig.'
- 'Ik kan me nog goed herinneren dat ik bij bepaalde stukjes hardop moest lachen, wat me nog niet eerder overkomen was.'

Verder wordt onder andere regelmatig gezegd:

- 'De fantasie, je kunt even ontsnappen aan de realiteit.'
- 'Het is een waargebeurd verhaal en het is erg spannend en heftig.'
- 'Romantisch.'
- 'Dat je ervan leert.'
- 'Het bespreekt duidelijk hoe ik denk.'
- 'Het past bij mij.'
- 'Het is heel herkenbaar.'

- 'Dat het over personen gaat die dezelfde leeftijd hebben als ik.'
 - 'De rijm die erin zit.'
 - 'Het leert je dingen die je niet op school leert.'
 - 'Mijn favoriete game is erop gebaseerd.'
 - 'Er is een serie van.'
-
- Omdat het boek over een bepaald onderwerp of over een bepaalde persoon gaat.
Bijvoorbeeld: 'Wat het met iemand doet als je gepest wordt.'

Opmerkelijk is dat de jongeren met een lage leesmotivatie die deel hebben genomen aan het kwalitatieve onderzoek, ook bijna allemaal een favoriet boek hebben. Ze hebben dat als kind gelezen en denken er nog steeds met plezier aan terug. Ook zij hebben dus de ervaring gehad dat er een boek was dat hen echt pakte.

3.8 Overige vragen

37% van de jongeren leest in hun vrije tijd weleens boeken in een andere taal. Ze lezen vooral in het Engels (36%). Meisjes lezen relatief vaak in het Engels, evenals jongeren op havo en vwo (in deze groepen is het percentage 43%). Een klein groepje van 3% leest in andere talen; dat zijn vooral Duits en Frans en daarnaast onder andere Pools, Russisch, Hongaars, Arabisch en Turks.

5% van de jongeren heeft weleens meegedaan aan een leesclub; 3% aan een gewone leesclub en 2% aan een online leesclub.

We hebben aan het einde van dit deel ook nog gevraagd waarom jongeren weleens boeken lezen (of luisteren). 45% van de jongeren leest om zich te ontspannen en 27% om lekker weg te dromen en/of om zich niet te hoeven vervelen (zie tabel 18).

Tabel 18

Waarom lees/luister je boeken?

Stelling	%	Veel genoemd door
Om me te ontspannen	45%	Veel genoemd door meisjes (54%); relatief laag in de bovenbouw van het VO (39%).
Om lekker weg te dromen	27%	Veel genoemd door meisjes (38%).
Om me niet te hoeven vervelen	27%	
Om mezelf onder te dompelen in de verhaalwereld	21%	Veel genoemd door meisjes (25%) en jongeren op havo en vwo (26%).
Om me in te leven in/mee te leven met personages	20%	Veel genoemd door meisjes (25%).
Om mezelf te informeren	20%	
Om me persoonlijk te ontwikkelen	18%	
Om mijn vaardigheden in taal en lezen te ontwikkelen	17%	
Om mijn horizon en blik op de wereld te verbreden	15%	
Om te genieten van taal	8%	
Lezen voor school/voor de lijst/voor studie	53%	Veel genoemd door meisjes (59%) en jongeren op havo en vwo (66%).
Nog anders	5%	

Bij 'anders' wordt onder meer gezegd:

- 'Ik lees nooit echt boeken.'
- 'Omdat het van mijn ouders moet.'
- 'Om mee in slaap te vallen.'
- 'Om in een andere wereld te stappen.'
- 'Om iets anders te doen, bijvoorbeeld als ik geen zin heb in Netflix. Het zal dus nooit mijn eerste keus zijn.'

4 De sociale context

De kracht van veel media die onder jongeren populair zijn, zit (mede) in het sociale karakter ervan. Denk aan sociale media, maar ook aan games (die steeds vaker met vrienden worden gespeeld) en aan series (waar veel over wordt gesproken en die ook wel samen worden bekeken). Daarom wilden we in het derde deel van het onderzoek meer inzicht krijgen in de 'sociale context' van het lezen van boeken.

4.1 Vrienden

In hoeverre hebben jongeren vrienden die in hun vrije tijd boeken lezen? In tabel 19 is te zien dat 25% van de jongeren in een vriendengroep zit waarvan de meesten lezen. Bij meisjes is dat wat hoger (29%) en bij jongeren die op de havo of het vwo zitten ook (35%).

Tabel 19

Heb je vrienden die in hun vrije tijd boeken lezen?

	Allen	Jongens	Meisjes
Ja, allemaal wel, eigenlijk	2%	2%	1%
Ja, de meesten wel	23%	18%	28% *
Nee, de meesten niet	45%	45%	44%
Nee, allemaal niet, eigenlijk	10%	11%	9%
Dat weet ik niet	21%	23%	18%

Opvallend is misschien dat 21% van de jongeren het niet weet. Maar toch is dat niet zo gek. In het kwalitatieve onderzoek vertelden veel jongeren dat ze met hun vrienden zelden tot nooit over lezen praten. Dat was het geval bij jongeren met een lage leesmotivatie, maar ook bij jongeren met een hoge leesmotivatie.

Vrienden moedigen 4% van de jongeren regelmatig aan om boeken te lezen; bij nog eens 18% gebeurt dat af en toe. Bij 78% vindt dit dus nooit plaats.

We hebben ook geïnventariseerd of jongeren weleens iets samen met vrienden doen als het om het lezen van boeken gaat (tabel 20). Deze vraag is alleen gesteld aan jongeren die vrienden hebben die weleens lezen (70% van de steekproef; n=364).

Tabel 20

Doe jij de volgende dingen weleens samen met jouw vrienden?

	Regelmatig	Af en toe	Nooit
We geven tips over boeken aan elkaar	8%	35%	57%
We lenen boeken aan elkaar uit	8%	25%	67%
We praten met elkaar over boeken	5%	43%	52%
We zitten samen ergens en zijn dan voor onszelf aan het lezen <i>Bijvoorbeeld op je kamer of op het strand</i>	4%	17%	79%
We gaan samen naar een boekhandel of bibliotheek <i>Om boeken te kopen, te lezen of te lenen. Of naar een event. Niet om te studeren.</i>	6%	21%	74%
We communiceren met elkaar via GoodReads of Hebban of andere leesplatforms	3%	8%	89%
We doen samen mee aan een leesclub	3%	5%	92%

De percentages zijn behoorlijk laag, zeker als we bedenken hoe enthousiast jongeren over hun favoriete boek zijn. En dan hebben we het hier nog niet eens over de totale steekproef. Meisjes zijn over de hele linie wel wat actiever dan jongens.

In het kwalitatieve onderzoek hebben we hier ook over gesproken. Door de jongeren met een hoge leesmotivatie werd hier het volgende over gezegd:

- 'Ik praat niet met mijn vriendinnen over boeken.'
- 'Het is lastig om met ze te praten over dingen die zij niet echt doen.'
- 'Iedereen heeft zijn ding wat 'ie in z'n vrije tijd doet.'
- 'Het is gemakkelijker om samen een serie te kijken (zoals *Vampire Diaries*) dan om samen een boek te lezen. Je leest meestal niet hetzelfde boek en als dat wel zo is, dan ben je meestal niet even ver.'

Het lezen van boeken is dus ook in vriendengroepen relatief onzichtbaar.

4.2 Klasgenoten

We hebben ook gevraagd of de jongeren klasgenoten hebben die in hun vrije tijd boeken lezen (tabel 21). Dat zijn er weer wat minder dan in het geval van vrienden. Jongeren op de havo en het vwo hebben wat meer lezende klasgenoten en jongeren op het praktijkonderwijs, de mavo en het mbo wat minder.

Tabel 21

Heb jij klasgenoten die in hun vrije tijd boeken lezen?

	Allen	Jongens	Meisjes
Ja, allemaal wel, eigenlijk	1%	2%	1%
Ja, de meesten wel	16%	15%	16%
Nee, de meesten niet	39%	37%	41%
Nee, allemaal niet, eigenlijk	6%	7%	6%
Dat weet ik niet	38%	39%	37%

Er zijn in dit geval weinig verschillen tussen jongens en meisjes.

We zijn dit gedeelte geëindigd met de vraag wat hun klasgenoten van jongeren vinden die veel lezen.

- Veel jongeren antwoorden dan: ‘Geen idee’ of ‘dat weet ik niet, ik praat er verder niet over.’
- Veel jongeren geven aan dat het de jongeren in de klas niet interesseert:

‘Het maakt ze niet zo veel uit, je moet doen wat je leuk vindt’.

‘Als ik veel zou lezen dan maakt ze dat niet uit.’

- Maar er is ook een grote groep jongeren die zegt dat lezers in hun klas geen positief imago hebben:

‘Die zijn saai!’

‘Dat vinden ze nerds. Het grootste deel van mijn klasgenoten heeft een hekel aan lezen en vindt het stom en nutteloos.’

- Een veel kleinere groep jongeren zegt dat lezers positief bekeken worden:

‘Het wordt juist als iets leuks gezien.’

‘Goed’.

‘Gewoon, het hoort erbij.’

‘Wel oké, denk ik.’

Ook tijdens het kwalitatieve onderzoek is deze vraag besproken. Sommige jongeren met een lage leesmotivatie hebben nog een toelichting op het negatieve beeld van lezers gegeven:

- ‘Als je leest, dan word je uitgelachen. Je hoort bij de mensen die zogenaamd niets te doen hebben.’
- ‘In mijn klas leest niemand. Ze lezen niet eens hun schoolboeken.’
- ‘Lezen is voor van die vwo-mensen, die alles doen voor school.’

4.3 De rol van ouders

In het kwalitatieve onderzoek hebben we ook gesproken over de rol die ouders spelen bij het stimuleren van lezen. Er zijn ouders die lezen niet zo belangrijk vinden. Een meisje zei bijvoorbeeld het volgende:

‘Ik heb mijn ouders nog nooit een boek zien lezen. Ze kijken op hun telefoon of naar de televisie. Mijn school stimuleerde dat we lazen.’ Ze weet niet waarom haar ouders niet lezen; ze hebben het er nooit over gehad.

De meeste ouders stimuleren hun kinderen echter wel om te lezen, zonder het op te leggen. Drie citaten van jongeren met een lage leesmotivatie zijn:

- ‘Mijn ouders hebben het heel veel geprobeerd, met beloningen en wat niet meer. Maar ze zijn op mijn 15^e afgehaakt.’
- ‘Mijn ouders zouden het fijn vinden als ik zou lezen, maar het is nooit verplicht.’
- ‘Toen ik klein was hebben mijn ouders heel veel boeken gekocht. Maar ze pushen me nu niet.’

Een meisje met een hoge leesmotivatie zegt nog het volgende:

‘Ik zit weleens samen met mijn moeder te lezen, dat is gezellig. We hebben een moment van rust en doen beide hetzelfde.’

5 Sociale media, rolmodellen, events

5.1 Sociale media

In het vierde deel van het onderzoek zijn we onder andere ingegaan op de rol die sociale media voor jongeren spelen op het gebied van boeken. 8% van de jongeren volgt schrijvers van boeken en/of dichters op sociale media (meisjes weer wat meer dan jongens). Ze volgen onder andere:

- Carry Slee
- J.K. Rowling
- Mel Wallis de Vries
- Rupi Kaur
- Tim Hofman

Deze auteurs worden vooral gevolgd op Instagram en in mindere mate op Facebook en YouTube.

Dit percentage is bescheiden. In het kwalitatieve onderzoek gaven enkele jongeren met een hoge leesmotivatie aan dat ze accounts gevolgd hadden (onder andere van Mel Wallis de Vries), maar dat de *posts* weinig relevant waren en weinig te maken hadden met de reden waarom ze de auteurs volgen – namelijk omdat ze zulke goede boeken maken.

‘Het is leuker om een rapper of een model of een zangeres op sociale media te volgen dan een schrijver, daar krijg ik meer inspiratie van.’

Waarschijnlijk is er dus een mis-match tussen de interesses en de verwachtingen van de jongeren en de inhoud van de accounts.

6% van de jongeren volgt bepaalde accounts op sociale media over boeken en gedichten. Jongeren die op het mbo zitten zijn hierbij oververtegenwoordigd. Ze volgen onder meer de volgende accounts:

- Quotes
- Gedichtensite op Insta
- the_poetriesgram
- Poems
- BooksbyBooks
- Omdenken

Ook deze accounts worden vooral gevolgd op Instagram.

Aan het kwalitatieve onderzoek deed een meisje mee (mbo) dat veel leest op ‘Wattpad’. Daarop staan verhalen die gebruikers er zelf op kunnen zetten en waar allerlei interessante stukken op staan, die aansluiten bij haar belevingswereld. Ze leest die verhalen op haar telefoon.

Worden jongeren geïnspireerd door media?

Er zijn tal van media die volwassenen op ideeën brengen voor boeken die ze kunnen lezen, waaronder kranten en televisieprogramma's. Maar hoe zit dat bij jongeren?

Tabel 22

Word je weleens op een idee gebracht om een boek te willen lezen als je:

	%
Op sociale media kijkt; bijvoorbeeld bij BN'ers die je volgt	17%
Televisie kijkt	16%
Naar de radio luistert	6%
Een krant leest	6%
Een tijdschrift leest	12%**
Op internet zit	30%
Naar een podcast luistert	9%
Een evenement of festival bezoekt	1%
Nee, nooit	49%

** = Meisjes noemen dit relatief vaak (15%), evenals jongeren op de havo of het vwo (17%)

Ongeveer de helft komt via media weleens op ideeën, en dan vooral via internet, sociale media en televisie.

5.2 Boeken van bekende personen

In de afgelopen jaren zijn er tal van boeken verschenen van of over bekende Nederlanders; van (voormalige) topsporters zoals Messi en Andy van der Meijde tot influencers zoals Kalvijn en Monica Geuze. We vroegen wat jongeren van dergelijke boeken vinden (tabel 23).

Tabel 23

Vind je het leuk om een boek te lezen dat geschreven is door of over een bekende persoon?

	Ja, heel leuk	Ja, leuk	Nee, niet leuk
Een topsporter	10%	30%	60%
Een bekende YouTuber of Instagrammer ('social influencer')	13%	40%	47%
Een acteur of filmster	7%	34%	58%
Een muzikant	6%	29%	65%
Nog een andere bekende persoon, zoals een ondernemer, of een politicus, of nog iemand anders	6%	24%	70%

De topsporters spreken wat meer aan bij jongens en de acteurs, filmsterren en muzikanten wat meer bij meisjes. Bij de influencers zien we geen verschillen tussen jongens en meisjes.

75% van de jongeren zegt 'ja' op één of meer van deze soorten personen, en daarvan heeft 30% al eens een boek gelezen van of over een bekende persoon. Dat is 23% van de totale steekproef. Welke personen zijn dat zoal?

- In de categorie ‘sport’: Johan Crujff, Zlatan, Naomi van As, Cristiano Ronaldo, Lieke Martens, Messi, Gijp, Kieft, Arjen Robben, Louis van Gaal, Max Verstappen, Pele, Memphis en Rico Verhoeven.
- In de categorie ‘social influencer’: Enzo Knol, Monica Geuze, Kalvijn, Ties, Gamemeneer, Mascha Feoktistova (van Beautygloss) en Anna Nooshin.
- In de categorie ‘acteur of filmster’: Antonie Kamerling, Merlijn Kamerling en Anna Kendrick.
- In de categorie ‘muzikant’: Kurt Cobain, Freddie Mercury, One Direction, Gene Simmons, Little Mix en Justin Bieber.
- In de categorie ‘anders’: Ed van Thijn, Willem Holleeder en Michelle Obama.

Tijdens het kwalitatieve onderzoek bleek dat veel jongeren één of meer boeken van bekende Nederlanders hadden gelezen, ook al realiseerden ze zich dat aanvankelijk niet. Dat gold ook voor de jongeren met een lage leesmotivatie die aanvankelijk hadden beweerd dat ze eigenlijk nooit een boek lezen. Zij bleken de boeken van Zlatan, Gijp, Andy van der Meijde, Johan Crujff en Merlijn Kamerling gelezen te hebben. Stukjes die ze niet interessant vonden, sloegen ze over. Influencers die ze volgden waren overigens Mo Bicep, Joël Beukers en Joseph Klibanski.

5.3 Bijeenkomsten of festivals

Van de jongeren bezoekt 8% in hun vrije tijd weleens een bijeenkomst of een festival over boeken, van wie 2% regelmatig. Ze noemen de volgende bijeenkomsten of festivals:

- De Kinderboekenweek
- Boekenfestijn Zoetermeer
- De Grijze Jager Dag
- Een boekenmarkt
- Dickensfestival
- YALFest
- YA boekenkamp
- Evenementen in de boekhandel

We hebben in het onderzoek ook een lijst voorgelegd met activiteiten over boeken, om te inventariseren of jongeren van die activiteiten gehoord hebben en zo ja, of ze eraan meegedaan hebben. De vraag of ze meegedaan hebben, is alleen gesteld aan jongeren die van een activiteit gehoord hebben. De percentages zijn gebaseerd op de totale steekproef (tabel 24).

Tabel 24

Bekend met en/of deelgenomen aan leesbevorderingsactiviteiten

	Wel van gehoord	Niet van gehoord	Wel meegedaan	Niet meegedaan
De Weddenschap	6%	94%	2% **	4% **
Boekenweek voor Jongeren	57%	43%	18%	39%
Jonge Jury	21%	79%	4%	17%
Boekenweek Live!	23%	77%	3%	20%
De Inktaap	6%	94%	1% **	5% **
Read2Me!	8%	92%	2% **	6% **
Dag van de Literatuur	35%	65%	5%	30%
Stap op de Rode Loper	8%	92%	2% **	6% **
Poëzieweek	34%	66%	4%	30%
Nederland Leest Junior	15%	85%	2%	13%

** = kleine steekproef, minder dan 50 waarnemingen.

De Boekenweek voor Jongeren is dus het meest bekend en daaraan is ook het meest meegedaan (door 18% van de totale steekproef).

6 Verhalen

In het laatste deel van het onderzoek hebben we het perspectief breder gemaakt en zijn we wat dieper ingegaan op het onderwerp ‘verhalen’. Eerst hebben we gevraagd of jongeren een aantal activiteiten weleens doen (tabel 25).

Tabel 25

Frequentie activiteiten m.b.t. verhalen

	ledere dag	ledere week	ledere maand	Minder vaak	Nooit
Het bekijken van filmpjes met schrijvers/dichters op YouTube	4%	4%	5%	20%	66%
Verhalen of gedichten lezen op internet	1%	11%	14%	27%	47%
Verhalen of gedichten lezen op online leesplatforms zoals Goodreads, Hebban of Sweek	1%	4%	4%	13%	78%
Het vertellen van zelfverzonnen verhalen aan vrienden of familie	2%	5%	6%	22%	66%
Naar een voordracht/optreden van een schrijver/dichter luisteren	1%	2%	4%	12%	81%
Naar spoken word of poetry luisteren	0%	2%	4%	8%	85%
Naar songteksten (bijvoorbeeld rap- of hiphopteksten) luisteren of songteksten lezen	17%	22%	17%	17%	27%

Het luisteren naar songteksten, of het lezen van songteksten, is het meest populair, gevolgd door het lezen van verhalen of gedichten op internet.

Aan degenen die minimaal iedere maand verhalen of gedichten op online leesplatforms lezen, hebben we gevraagd waarom ze dat soort platforms weleens bezoeken. Daar antwoorden ze als volgt op:

- ‘Omdat ik het leuk en interessant vind.’
- ‘Voor mijn plezier.’
- ‘Omdat het moet van school.’
- ‘Dan lees ik sneller boeken.’
- ‘Het is handig en overzichtelijk.’
- ‘Om slimmer te worden en mijn hersenen te laten werken.’
- ‘Gewoon, uit verveling.’
- ‘Om even aan iets anders te denken.’
- ‘Ik weet vaak in de winkel niet welk boek ik leuk vind. Een online leesplatform (zoals Wattpad) is gratis en zo kun je gemakkelijk een verhaal zoeken dat je leuk vindt. Als ik het verhaal niks vind, heb ik er geen tijd aan verspild en kan ik makkelijk weer op zoek naar een ander verhaal.’

Zelf schrijven

Ook hebben we aan de jongeren de vraag voorgelegd of ze zelf weleens iets schrijven, zoals een verhaal, een songtekst of een gedicht. De antwoorden zijn:

- Ja: 16%.
- Ja, maar alleen als opdracht voor school: 40%.
- Nee: 44%.

Onder degenen die ja zeggen, zijn relatief veel meisjes (22%) en jongeren die op de havo of het vwo zitten (21%).

Wat schrijven de jongeren dan? Dit hebben we gevraagd aan alle jongeren die 'ja' hebben gezegd (ook als ze alleen voor school schrijven; n = 294). Zie tabel 26.

Tabel 26

Wat schrijven jongeren zelf?

Genre	%	Populair bij
Verhalen	60%	Populairder onder meisjes (66%)
Gedichten	30%	
Een dagboek	17%	
Andere songteksten dan raps	12%	Vooral meisjes (29%)
Een boek	11%	
Raps	10%	Populairder onder jongens (16%)
Fanfictie	5%	
Nog iets anders	12%	Populairder onder jongens (16%)

Ze schrijven dus vooral verhalen en gedichten. Bij 'nog iets anders' wordt onder meer gezegd:

- Verslagen
- Recensies
- 'Ik heb een blog.'
- Samenvattingen
- Quote art
- Betogen of beschouwingen
- Dat hangt af van de opdracht van de leraar

Over welke onderwerpen schrijven ze zoal?

- Veel jongeren zeggen: 'Over mijn leven', 'over wat ik heb meegemaakt op een dag.'
- 'Gevoelens.'
- 'Liefde en oorlog.'
- 'Pesten.'
- 'Vriendjes.'

- 'Reizen.'
- 'Fantasieverhalen.'
- 'Fictie, fantasy, romance.'
- 'Persoonlijk leven, mental health, perspectief van iemand anders nemen en vanuit dat perspectief iets schrijven.'
- 'Voornamelijk Young Adult, fictie. Maar soms ook over de harde realiteit van mentale ziektes en challenges in het leven.'
- 'Ik schrijf een boek over anorexia: hoe het is om dat echt te hebben.'
- 'Licht en donker.'
- 'Sociale kwesties.'
- 'Misdaad.'
- 'Tekensfilmfiguren of manga's.'
- 'Fanfictie over series.'
- 'Van alles. Ik kom er meestal op in bed als ik niet kan slapen.'
- 'Zelf bedacht maar gehuld in spanning en sensatie.'
- 'Ik had een account met mijn vriendin op Instagram en Wattpad, waarbij we een boek schreven.'

Wat doen de jongeren, tot slot, met de teksten die ze schrijven? Zie tabel 27.

Tabel 27

Wat doen jongeren met hun teksten?

	%	Populair bij
Ik lever ze in op school	58%	Populairder onder jongens (64%)
Ik houd ze voor mezelf	44%	Populairder onder meisjes (51%)
Ik laat ze aan een klein aantal mensen lezen/horen	17%	
Ik publiceer ze/zet ze op internet	7%	
Ik dien ze in voor een schrijfwedstrijd (bijvoorbeeld Doe Maar Dicht Maar of Write Now!)	2%	
Ik treed ermee op	1%	
Nog wat anders	2%	

De meeste verhalen en gedichten worden dus helemaal niet gepubliceerd of ze komen onder de ogen van een klein publiek.

7 Aanbevelingen

Als we de jongerenmarkt op het gebied van boeken bekijken, dan kunnen we daarin op hoofdlijnen 3 groepen onderscheiden:

Groep 1: Jongeren die alleen maar boeken lezen die ze voor school moeten lezen en die er verder weinig heil in zien om tijd aan boeken te besteden. Tenzij ze toevallig een keer tegen een boek aanlopen dat hen pakt – misschien een boek van een bekende Nederlander.

Groep 2: Jongeren die, naast de boeken voor school, ook boeken in hun vrije tijd willen lezen omdat ze hun taalbeheersing willen verbeteren. Dit kunnen bijvoorbeeld jongeren zijn met een migratieachtergrond.

Groep 3: Jongeren die ontdekt hebben dat ze het leuk vinden om boeken niet alleen voor school te lezen, maar ook in hun vrije tijd.

Doelgroep 1 is voor de boekenbranche altijd al een lastige doelgroep.

De jongeren uit doelgroep 2 kunnen erg gemotiveerd zijn, vooral als ze gaan studeren en de arbeidsmarkt in beeld komt. Ze beseffen dan veel meer dan voorheen hoe belangrijk een goede taalbeheersing voor ze is. We zijn deze doelgroep onder meer tegengekomen tijdens onderzoek in 2018 voor Bibliotheek Rotterdam².

Uit het onderzoek dat we nu hebben uitgevoerd, over de leescultuur van jongeren, blijkt dat ook doelgroep 3 onder druk komt te staan, omdat er veel concurrentie is van andere media, waaronder streamingdiensten zoals Netflix.

Er kan dan ook gesteld worden dat leesbevordering belangrijker is dan ooit; niet alleen met het oog op doelgroep 1, maar ook met het oog op de jongeren met (in basis) een hoge leesmotivatie uit doelgroep 3. Dat vinden jongeren zelf ook.

Onze aanbevelingen zijn als volgt:

Het is essentieel dat boeken beter zichtbaar worden in de leefwereld van jongeren.

Volgens de jongeren die mee hebben gedaan aan het kwalitatieve onderzoek worden boeken in hun leefwereld ‘best wel vergeten’.

De boekenbranche kan dit doen:

- door boeken meer ‘voorbij te laten komen’ op sociale media, bijvoorbeeld door meer te adverteren voor boeken en door boeken aan te laten bevelen door influencers.

² Qrius & OneTwentyone (2018). Formule voor de ‘jongerenvloer’ van Bibliotheek Rotterdam; advies over het beste aanbod van Bibliotheek Rotterdam voor jongeren van 14 t/m 26 jaar.

Influencers kunnen laten zien dat zij ook lezen. Misschien geldt dit niet primair voor de bekende influencers, maar wel voor de micro-influencers. Ze kunnen geven reviews van boeken. Dit moet authentiek zijn, de aandacht moet niet gekocht worden;

- door in media die jongeren gebruiken aan te haken bij onderwerpen die ze interessant vinden en dan te laten zien welke boeken daarover beschikbaar zijn. Dan wordt ook zichtbaar hoe breed het aanbod aan boeken is. Hier zien we veel in. Jongeren zijn in veel onderwerpen geïnteresseerd, misschien wel meer dan volwassenen denken. Bovendien kunnen we ze zo helpen om de overstap te maken van kinderboeken naar boeken voor jongeren;
- door de verbinding te zoeken met series en films en daar passende boeken bij te presenteren;
- door auteurs beter te profileren en beter zichtbaar te maken, en te voorzien van aantrekkelijke accounts op sociale media.

De boekenbranche zou jongeren moeten prikkelen en enthousiast moeten maken door pakkende verhalen onder de aandacht te brengen; verhalen die aansluiten bij hun interesses, die zichzelf als het ware verkopen, die hetzelfde gevoel oproepen als hun favoriete boek.

Dat betekent wel dat een kloof gedicht moet worden tussen de branche en de leefwereld van (de meeste) jongeren; in ieder geval op het gebied van communicatie. De aansluiting is onvoldoende.

Het moet voor jongeren gemakkelijker worden om interessante boeken te kiezen.

Meer aandacht voor boeken in hun leefwereld draagt daaraan bij. Ook uitgevers en bibliotheken kunnen jongeren op dit vlak helpen, door pakkender uit te leggen waar een boek over gaat. Een titel en een kort (en vaak moeilijk) stukje op de achterflap zijn niet voldoende. Jongeren willen duidelijk weten waar een boek over gaat en wat hen te wachten staat. Ook willen ze dat moeilijke woorden beter worden uitgelegd (zoals 'Young Adult' en 'graphic novel') en dat codes en cijfers op boeken in zoeksystemen (bibliotheken, scholen) logisch zijn en helder worden toegelicht.

Over boektrailers zijn de meeste jongeren niet enthousiast, omdat die de verbeelding te veel invullen; de eigen fantasie moet in stand blijven. Het laten recenseren en aanprijzen door leuke jongeren zou daarentegen wel kunnen.

Boeken van bekende Nederlanders moeten worden verspreid.

We kunnen er verder niet omheen dat boeken van bekende Nederlanders een succes zijn. We denken dat het mogelijk is om die nog breder onder jongeren te verspreiden; en waarschijnlijk zijn er ook nog veel meer boeken met bekende Nederlanders te maken.

Er moet meer aandacht zijn voor lezen en het boekenaanbod op school.

Interessant is dat de jongeren zelf voorstellen dat er op school meer gelezen moet worden, onder meer op het mbo. Middelbare scholen en mbo's kunnen veel meer doen om jongeren enthousiast te maken over lezen, door hen veel meer dan nu in aanraking te laten komen met het uitgebreide aanbod van boeken, in plaats van te hameren op het lezen van verplichte boeken voor de lijst. Dit kan bijvoorbeeld door jongeren kennis te laten maken met de top-25 van boeken die heel veel

jongeren leuk blijken te vinden, en door boeken te koppelen aan onderwerpen die op school behandeld worden; ook bij andere vakken dan Nederlands. Van gym tot geschiedenis en van economie tot maatschappijleer en burgerschap. Dit vergt wel een cultuuromslag bij docenten.

Het moet voor jongeren makkelijker zijn om in het bezit te komen van boeken.

Jongeren geven aan dat het gemakkelijker zou moeten zijn om in het bezit te komen van een boek. Dit komt in het onderzoek als een knelpunt naar voren, maar het bleek lastig om hiervoor oplossingen te verzinnen. Onze aanbeveling is om deze wens van jongeren nader te bekijken.

Een aantal eerste ideeën hierover zijn:

Als een boek in bijvoorbeeld sociale media aan bod komt ...

- wordt steeds duidelijk vermeld hoe je aan dat boek kunt komen;
- kun je het meteen online bestellen bij de influencer die het boek gerecenseerd heeft. Hij of zij linkt door naar de webshop van een boekhandel naar keuze, bijvoorbeeld een boekhandel bij de jongere in de buurt.
- kun je het boek (e-book) meteen lenen in de Online Bibliotheek. Een droom is natuurlijk dat je net zo gemakkelijk aan een legale versie van een e-book kunt komen als dat je een serie kunt bekijken;
- kun je meteen een papieren versie van het boek bestellen bij de Bibliotheek, die binnen 24 uur wordt bezorgd.

Andere ideeën:

- Het aanbod aan online boeken wordt aanzienlijk verbeterd en dit soort boeken wordt veel beter onder de aandacht van jongeren gebracht.
- Iedere middelbare scholier mag ieder jaar zelf een boek kopen. Daar is budget via school voor (net als CKV).
- De branche gaat eraan werken dat jongeren het leuk gaan vinden om een online boekenbon cadeau te krijgen, zodat ze altijd budget beschikbaar hebben om een boek aan te schaffen als ze ergens een interessant boek zien.

Het is van belang de ontwikkelingen te volgen op het gebied van online leesplatforms, spoken word en poetry slams.

Uit het onderzoek blijkt ook dat het lezen van verhalen of gedichten op internet nog in de kinderschoenen staat. Toch hebben we met enkele jongeren gesproken die enthousiast zijn over online leesplatforms (zoals Wattpad). We adviseren Stichting Lezen om de ontwikkelingen op dit gebied goed te volgen en waar mogelijk te stimuleren.

Opmerkelijk is daarnaast dat spoken word en poetry slam (nog) niet erg populair zijn, terwijl er toch een zekere verwantschap is met populaire muziekstromingen als hiphop en rap. Misschien neigen spoken word en poetry slam te veel naar theater, is het te uitgesproken en is er te veel concentratie voor nodig. De aanbeveling is om hier ook nader naar te kijken.

Tot slot

We adviseren dus om veel actiever met boeken naar jongeren toe te gaan en boeken onderdeel te maken van hun leefwereld. De branche probeert dat nu wel met allerlei evenementen en wedstrijden, maar ook die maken in de praktijk weinig verbinding (afgezien van de Boekenweek voor Jongeren). Bovendien zou de branche meer dienstbaar aan jongeren kunnen worden, door meer over boeken uit te leggen en door betere zoeksystemen te ontwikkelen.

De aanpak die we hierboven beschrijven moet ertoe leiden dat jongeren enthousiast worden over boeken en ze gemakkelijker interessante boeken kunnen vinden. Dit zal ook positief uitwerken op het imago van het medium boeken (een levende sector, een medium dat waardevol is en om trots op te zijn).

We sluiten af met enkele suggesties die ook nog door de jongeren naar voren zijn gebracht:

- Maak boeken gemakkelijker leesbaar en korter. Zorg voor afwisseling en voorkom dat je eerst 100 pagina's moet lezen voordat het verhaal eindelijk begint.
- Ontwikkel leuke apps met verhalen, gedichten en raps voor op je mobiele telefoon.
- Besteed op platforms in sociale media nadrukkelijk aandacht aan jonge talenten die over onderwerpen schrijven die jongeren bezig houden. Die platforms moeten dan natuurlijk ook goed onder de aandacht worden gebracht.
- Benadruk meer het plezier van lezen en koppel lezen minder expliciet aan leren; ook op school.

